

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2022.27.15>

ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ГРОМАДСЬКОГО ВПЛИВУ В СИСТЕМІ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ВИПРАВЛЕННЯ І РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ

Шкута Олег Олегович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри професійних

та спеціальних дисциплін

(Херсонський факультет

Одеського державного університету

внутрішніх справ, м. Херсон, Україна)

Реформування пенітенціарної системи та зміни у кримінально-виконавчому законодавстві щодо міжнародних стандартів поводження із засудженими поставили перед Україною завдання створити таку систему виконання і відбування кримінальних покарань засудженими до позбавлення волі, яка б могла визначити пріоритетні умови та засоби для їх виправлення і ресоціалізації.

Зі зміною політичної та соціально-економічної ситуації в країні сьогодні залишається важливим забезпечити дотримання принципу законності у процесі виправлення і ресоціалізації засуджених, забезпечити надійну охорону їхніх прав, свобод і законних інтересів, гарантованих їм Конституцією України та чинним законодавством.

Громадський контроль як складова частина громадського впливу в системі основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених сьогодні є досить актуальною та малодослідженою проблемою у зв'язку з відсутністю дієвого механізму його реалізації.

За нашим глибоким переконанням, діяльність громадськості не повинна зводитися лише до її участі в ресоціалізації засуджених, але і до процесу їх адаптації після звільнення.

Залучення різних груп громадського суспільства в процес реформування кримінально-виконавчої системи є невід'ємною частиною гуманізації та демократизації системи виконання покарань та забезпечує її відкритість і прозорість, у зв'язку із чим нами пропонується звернути увагу на належний підбір членів спостережних комісій, які працюють в установах виконання покарань.

Головним принципом здійснення громадського контролю в пенітенціарній сфері є забезпечення прозорості та відкритості в процесі діяльності установ виконання покарань для суспільства, представники якого поряд із здійсненням контрольної функції повинні брати реальну участь у вирішенні питань виправлення і ресоціалізації засуджених та запобіганні вчинення засудженими нових кримінальних правопорушень.

Ключові слова: громадський контроль, громадський вплив, засоби виправлення і ресоціалізації засуджених, виправлення і ресоціалізація засуджених.

PUBLIC CONTROL AS A COMPONENT OF PUBLIC INFLUENCE IN THE SYSTEM OF THE MAIN MEANS OF CORRECTION AND RESOCIALIZATION OF CONVICTS

Shkuta Oleh Olehovych,
Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Professional
and Special Disciplines
(Kherson Faculty of Odessa State
University of Internal Affairs,
Kherson, Ukraine)

Reform of the penitentiary system and changes in the penal legislation regarding international standards for the treatment of prisoners have set Ukraine the task of creating a system of execution and serving of criminal sentences by prisoners, which could determine the priority conditions and means for their correction and resocialization.

Given the changing political and socio-economic situation in the country, it remains important to ensure compliance with the principle of legality in the process of correction and re-socialization of convicts, to ensure reliable protection of their rights, freedoms and legitimate interests guaranteed to them by the Constitution of Ukraine and current legislation.

Public control, as a component of public influence in the system of basic means of correction and resocialization of convicts, is a rather urgent and under-researched problem today due to the lack of an effective mechanism for its implementation.

We are deeply convinced that the activities of the public should not be limited to its participation in the resocialization of convicts, but also in the process of their adaptation after release.

The involvement of various groups of civil society in the process of reforming the penal system is an integral part of the humanization and democratization of the penal system and ensures its openness and transparency, and in this regard we propose to pay attention to the proper selection of members of the supervisory commissions working in penal institutions.

The main principle of public control in the penitentiary sphere is to ensure transparency and openness in the operation of penitentiary institutions for society, whose representatives, along with the exercise of the control function, should take an active part in addressing the issues of correction and re-socialization of convicts and preventing convicts from committing new criminal offenses.

Key words: public control, public influence, means of correction and resocialization of convicts, correction and resocialization of convicts.

Постановка проблеми. Реформування пенітенціарної системи та зміни у кримінально-виконавчому законодавстві щодо міжнародних стандартів поводження із засудженими поставили перед Україною завдання створити таку систему виконання і відбування кримінальних покарань засудженими до позбавлення волі, яка б могла визначити пріоритетні умови та засоби для їх виправлення і ресоціалізації.

Зі зміною політичної та соціально-економічної ситуації в країні сьогодні залишається важливим забезпечення дотримання принципу законності у процесі виправлення і ресоціалізації засуджених, забезпечення надійної охорони їхніх прав, свобод і законних інтересів, гарантованих Конституцією України та чинним законодавством.

Громадський контроль як складова частина громадського впливу в системі основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених сьогодні є досить актуальною та мало-дослідженою проблемою у зв'язку з відсутністю дієвого механізму його реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певний внесок у дослідження громадського контролю як складової громадського впливу в системі основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених зробили такі вітчизняні вчені, як: В.А. Бадира, О.М. Бандурка, І.Г. Богатирьов, А.П. Гусак, М.Я. Гуцуляк, О.М. Джужа, Т.А. Денисова, А.В. Кирилук, В.В. Коваленко, В.О. Корчинський, В.Г. Лихолоб, В.А. Львовичкін, В.Г. Павлов, О.Б. Пташинський, Г.О. Радов, В.П. Севостьянов, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, О.С. Турчина, С. Я. Фаренюк, С.І. Халимон, І.С. Яковець та ін. Проте їхні дослідження інституту громадського контролю торкаються в загальному аспекті вивчення проблем виправлення і ресоціалізації засуджених, що потребує окремого конкретного та сучасного наукового дослідження.

Метою статті є вивчення громадського контролю в системі основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених.

Основний зміст. Удосконалення законодавчої бази діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, зменшення чисельності осіб, які перебувають в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, покращення умов їх тримання, харчування, медичного забезпечення, ефективна співпраця з громадянським суспільством є одним з пріоритетних напрямів діяльності Міністерства юстиції [3], у зв'язку із чим впровадження в кримінально-виконавче законодавство України громадського впливу як одного з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених свого часу стало новітнім етапом у розгортанні гуманітарної парадигми кримінально-виконавчої політики держави у сфері виконання і відбування кримінальних покарань [4, с. 157].

Стан дотримання прав людини саме в місцях несвободи завжди залишався одним із критеріїв, за яким світова спільнота оцінювали рівень розвиненості демократії в державі, що свідчить про важливість та необхідність контролю за діяльністю пенітенціарної системи з боку громадянського суспільства, оскільки в цій сфері суспільних відносин існує ризик порушення прав людини.

Участь у громадському контролі широкого кола ініціативних та зацікавлених громадян є головною умовою організації ефективного контролю за дотриманням прав і свобод засуджених.

Загалом зміст громадського контролю сформульовано наукою державного управління та адміністративного права [2, с. 160]. Суть і призначення контролю полягає в: спостереженні за функціонуванням підконтрольних об'єктів, отриманні об'єктивної інформації про виконання ними правил і доручень, їх поточному стані, аналізі отриманої інформації, виявленні тенденцій, закономірностей, їх обумовлюючих причин, розробці прогнозів, вживанні заходів із запобігання порушенням законності та дисципліни, збитку, шкідливих наслідків (зокрема і морально-ідеологічного характеру), недоцільних дій і невиправданих витрат, припиненні протиправної діяльності, що продовжується, аналізі й обліку скоєних порушень, визначенні причин і умов, що сприяли їх здійсненню, виявленні винних посадовців і залученні їх до персональної відповідальності – або самими контролюючими органами, або іншими компетентними особами (органами).

У системах управління контроль є важливим видом зворотного зв'язку, за допомогою якого суб'єкти керуючої дії отримують інформацію про фактичне положення справ, перебіг процесів діяльності і результати керуючої дії. Відповідно, від своєчасності проведення контролю залежить можливість змінити хід діяльності у разі його відхилення від наперед заданих параметрів, запобігши небажаним наслідкам або зменшивши їх. За допомогою контролю суб'єкти, що його здійснюють, з'ясовують, чи відповідає діяльність підконтрольних органів та посадових осіб розпорядженням правових норм [4, с. 158].

Одним з основних міжнародних договорів, застосування якого є актуальним для вирішення завдань громадського контролю в пенітенціарній сфері, є Європейська конвенція з прав людини, а також протоколи до неї.

Іншими важливими міжнародними документами, які встановлюють стандарти у сфері дотримання прав людини, є конвенції ООН та Ради Європи проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими ООН (1955) та Європейські пенітенціарні правила (2006).

Окреме місце у сфері забезпечення громадського контролю займають рішення європейського суду з прав людини.

Статтею 62 Конституції України надається можливість засудженому користуватися всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Право здійснювати громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань визначено ч. 2 ст. 25 КВК України, якою встановлено, що громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань у виправних колоніях, арештних домах, виправних центрах та слідчих ізоляторах здійснюють спостережні комісії, які діють на підставі цього Кодексу та Положення про спостережні комісії, що затверджується Кабінетом Міністрів України, а у виховних колоніях – піклувальними радами. У випадках, встановлених цим Кодексом та законами України, громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань можуть здійснювати громадські об'єднання.

Законодавче застосування терміна «громадський контроль», зокрема в діючих Кримінальному і Кримінально-виконавчому кодексах, у багатьох випадках вказує на неузгодженість і невизначеність нормативного змісту, що потребує, на наш погляд, певного впорядкування.

У контексті проблем із поверненням засуджених у суспільство як його повноправних членів неможливо оминати увагою сприяння в цьому громадськості, що сприяє досягненню основної мети кримінального покарання.

Під час особистого спілкування із працівниками установ виконання покарань з'ясувалось, що з перерахованих форм участі громадськості в житті колонії найбільш дієвими є: робота спостережних комісій, робота релігійних організацій та вплив родичів засуджених. Практично різного роду благодійні організації не працюють з установами виконання покарань, у зв'язку із чим ми переконані, що діяльність громадських організацій потребує переосмислення їхніх напрямків і методів роботи із зазначеною категорією осіб.

По-перше, громадськість повинна не тільки здійснювати моніторинг дотримання прав засуджених, а й виявляти слабкі місця в організації виконання покарань, сприяти усунуванню недоліків і надавати методичну, фінансову та іншу підтримку.

По-друге, часто зауваження, які іноді робляться громадськістю, адміністрація конкретної установи виконання покарань не в змозі усунути самостійно. Тому варто не тільки співробітничати з установою, а й проводити комплексну політику на рівні державних інституцій. Низький рівень участі громадськості в процесі виправлення і ресоціалізації відзначають працівники установ виконання покарання [1, с. 157].

За нашим глибоким переконанням, діяльність громадськості не повинна зводитися лише до її участі в ресоціалізації засуджених, а й до процесу їх адаптації після звільнення. Реалізація на практиці відбувається через участь громадськості в спостережних комісіях, які діють при міських радах. Така участь повинна, на думку окремих

науковців і практиків, виражати оптимальну форму поєднання зусиль влади та громадськості, що беззаперечно є вельми слухним [4, с. 160].

Особливої уваги в процесі здійснення громадського контролю сьогодні набуває робота інституту спостережних комісій в установах виконання покарань. Спостережні комісії беруть активну участь у вирішенні питань, пов'язаних зі зміною умов тримання засуджених і переведенням їх до виправних колоній іншого рівня безпеки відповідно до ст.ст. 100, 101 КВК України. Як свідчить аналіз правових норм, для зміни умов тримання та переведення засуджених до іншого виду установи адміністрація повинна погодити своє рішення зі спостережною комісією. Ця процедура має за мету дотримання прав засуджених, оскільки така правозастосовча діяльність веде до зміни їхнього правового статусу. На цьому етапі роботи спостережна комісія повинна виважено підійти до вивчення особистості засудженого, адже це має значення для прийняття рішення з розглядуваного питання. Для цього члени комісії відвідують установи, вивчають особові справи засуджених, ведуть бесіди, здійснюють, так би мовити, пізнавальний процес оцінки особистості. Тому для полегшення отриманої інформації необхідно використовувати кримінально-виконавчу характеристику засуджених. Відомості, які вона містить, повною мірою стосуються процесу відбування покарання засудженими і сприятимуть розумінню членами спостережної комісії думки адміністрації про характеристику засудженого протягом строку його перебування у виправній колонії [4, с. 159]¹.

Спостережні комісії у своїй діяльності керуються насамперед принципами гуманізму, об'єктивності та доцільності, а також покликані надавати всіляку допомогу у процесі виконання кримінальних покарань. Як слушно зауважує І.С. Яковець, залучення різних груп громадського суспільства в процес реформування кримінально-виконавчої системи є невід'ємною частиною гуманізації та демократизації системи, забезпечує її відкритість і прозорість [5, с. 27].

Нами пропонується звернути також увагу на належний підбір членів спостережних комісій, які працюють в установах виконання покарань. Варто наголосити на тому, що у теперішній практиці більшість складу таких комісій формується на «добровільно-примусовій основі», в основному з представників органів місцевої влади, що робить їхню діяльність у більшості випадків формальною. Тому, на наше переконання, варто обов'язково залучати до роботи цих комісій представників недержавних організацій, а також долучати членів різного роду правозахисних організацій.

На підставі викладеного можемо констатувати, що головний принцип здійснення громадського контролю в пенітенціарній сфері – забезпечення прозорості та відкритості в процесі діяльності установ виконання покарань для суспільства, представники яких поряд із здійсненням контрольної функції повинні брати реальну участь у вирішенні питань виправлення і ресоціалізації засуджених та запобіганні вчиненню засудженими нових кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Богатирьов І.Г. Кримінально-виконавчі засади виконання та відбування кримінальних покарань у виправних колоніях максимального рівня безпеки : монографія. Чернігів : КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2010. 210 с.
2. Звенигородський О.М. Теоретико-прикладні аспекти контролю за особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 2. С. 160–165.

¹ Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2011. 237 арк.

3. Про удосконалення громадського контролю за дотриманням прав засуджених в установах виконання покарань Мін'юст України; Роз'яснення від 26.01.2011 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001323-11#Text>.

4. Шкута О.О. Виправлення та ресоціалізація засуджених, які відбувають покарання у виправних колоніях середнього рівня безпеки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2011. 237 арк.

5. Яковець І.С. Закріплення в законодавстві України механізму реалізації спостережними комісіями основних функцій по забезпеченню прав засуджених і звільнених та участі в діяльності органів і установ виконання покарань : посіб. для спостережних комісій України. Москва : PRI, 2007. 196 с.